

rodziła się miłość do Pana Boga. Proklamacja słowa wiąże się w prawosławiu z liturgiką i w końcu teologią pastoralną. Wkomponowana jest w liturgię, stanowi jeden ze świętych jej aktów. Ma też znaczenie w praktyce duszpasterskiej Kościoła. Inspiruje do czynów, będących świadectwem okazanym usłyszananemu i przyjętemu Słowu samego Boga, który w nim objawia Swoją wolę wobec konkretnego człowiek. Homilia (nie tylko w prawosławiu) stanowi istotną formę duszpasterstwa, której nie można niczym innym zastąpić. Kaznodzieja mówi (niejako) w imieniu samego Boga. To domaga się od niego nieustannej pracy nad sobą, zarówno nad intelektem, jak i własną duchowością, nad życiem pełnym oddania się i zaufania Bogu.

Książka napisana została piękną polszczyzną, co trzeba szczególnie podkreślić, mając na uwadze narodowość Autora. Ukraiński kapłan i zakonnik posługuje się bardzo poprawnym, precyzyjnym, przejrzystym i komunikatywnym, po prostu literackim językiem polskim. Co więcej, o. A. Oliynyk jest znawcą języka greckiego. W wielu miejscach pracy odwołuje się do własnych przekładów dzieł św. Jana Chryzostoma, z racji na twórczą krytyczność do tekstów już zastanych, wcześniej przetłumaczonych na język polski. Praca powstała w oparciu o źródła i literaturę przedmiotu w językach, wspomnianym – greckim oraz angielskim, rosyjskim, ukraińskim, niemieckim i polskim. Precyzyjnie opracowana bibliografia stanowi rodzaj *vademecum* spuścizny św. Jana Chryzostoma oraz jego „komentatora”, Anthony’ego Conarisa. O wyjątkowej – benedyktyńskiej pracowitości i precyzji redemptorysty świadczą liczne rozbudowane przypisy.

Dzieło zostało bardzo starannie opracowane zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym – edytorskim. Książka stanowi zaproszenie skierowane do polskich specjalistów w zakresie homiletyki, teologów-teoretyków, jak i kaznodziejów do podjęcia i prowadzenia dyskusji o przepowiadaniu Słowa Bożego w dzisiejszych realiach życia religijnego, kulturowego społecznego, ale też i politycznego Polski oraz innych krajów. W dyskusji tej mogą i powinni uczestniczyć rekolekcjoniści, tzw. misjonarze ludowi, studenci teologii, klerycy wyższych seminariów duchownych – zakonnych i diecezjalnych, osoby duchowne i świeckie, zainteresowane dialogiem o kaznodziejstwie, przepowiadaniu, proklamacji Słowa Bożego, nadto katolicy, prawosławni i protestanci.

EUGENIUSZ SAKOWICZ

Janusz Kręcidło MS, *Honor i wstyd w interpretacji Ewangelii. Szkice z egzegezy antropologicznokulturowej*, Verbinum – Wydawnictwo Księży Werbistów, Seria Lingua Sacra. Monografie, t. 1. Warszawa 2013, ss. 397.

Honor i wstyd w interpretacji Ewangelii. Szkice z egzegezy antropologicznokulturowej – tytuł dzieła, autorstwa ks. prof. dr hab. Janusza Kręcidła MS stanowi „zaproszenie” do lektury, skierowane zarówno do profesjonalistów – znawców Biblii, teologów,

ale też antropologów kultury (kulturowych), jak i tych, którzy nimi nie są, a którzy chcieliby bardziej zrozumieć świat wartości, w którym dane jest im żyć. Ewentualny czytelnik książki zechce na pewno znaleźć w niej odpowiedź na pytania: Jak Ewangelia wyjaśnia kluczowe pojęcia – „honoru i wstydu”, interesujące nie tylko autora? Dlaczego określenia te w aktualnej rzeczywistości życia są coraz mniej obecne? Czy honor ma cokolwiek wspólnego ze wstydem? Czy wstyd należy rozumieć pozytywnie czy negatywnie? Czy interpretacja podana przez Ewangelię jest jedynie słuszną? Jakie są cele i zadania egzegezy antropologicznokulturowej?

Wydana w 2013 r. książka ukazała się nakładem Verbinum – Wydawnictwa Księży Werbistów, jako I. tom serii „Lingua Sacra. Monografie”. Redaktorem prowadzącym tę serię jest ks. dr Krzysztof Siwek. Recenzentami wydawniczymi omawianego tomu są: prof. dr hab. Adam Ryszard Sikora OFM (z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu) oraz ks. prof. dr hab. Wojciech Pikor (z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II).

Autor *Honoru i wstydu...* ks. J. Kręcidło jest członkiem Zgromadzenia zakonnego Misjonarzy Saletynów. Odbył studia w: Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie oraz Francuskiej Szkole Biblijnej i Archeologicznej w Jerozolimie. Pracę naukowo-badawczą oraz dydaktyczną prowadzi w UKSW, gdzie jest kierownikiem Studiów Doktoranckich i kierownikiem Katedry Historii Biblijnej na Wydziale Teologicznym. Należy do: Stowarzyszenia Biblistów Polskich, a także do naukowych organizacji w Stanach Zjednoczonych: Society of Biblical Literature, a także Catholic Biblical Association. Od wielu lat jest przewodnikiem po Ziemiach Biblijnych (Izrael, Palestyna, Jordania, Egipt, Turcja, Grecja). Ks. J. Kręcidło jest pomysłodawcą i organizatorem Międzynarodowych Saletyńskich Sympozjów Interdyscyplinarnych w Krakowie (początkowo w Dębowcu k. Jasła). W 2014 r. odbyło się VIII Sympozjum. Materiały z sympozjów tych ukazują się w serii wydawniczej „Studia Salettensia”. Oprócz licznych książek i artykułów naukowych (ogłaszanych również w językach obcych) ogłasza teksty popularyzatorskie z zakresu biblistyki i egzegezy biblijnej na łamach „La Salette – Posłańca Matki Bożej Saletyńskiej”.

Recenzenci wydawniczy podali swoje syntetyczne opinie o książce, wydrukowane na tzw. jej „skrzydełkach”. „Należy bardzo mocno podkreślić – uważa A. R. Sikora OFM – *novum* tego opracowania. Dotyczy ono zarówno podjętej tematyki, jak i strony metodologicznej. Czytelnik ma możliwość spotkania się w tej monografii z niezwykle rzadko uprawianym przez polskich egzegetów podejściem badawczym. Pomimo, że w literaturze światowej pojawiały się już liczne publikacje opracowane w tym nurcie badań, to jednak na polskim rynku brakowało do tej pory tak dojrzałego, dogłębnie systematycznego studium tego typu. Opracowanie odzwierciedla znakomity warsztat filologiczny Autora, odznaczającego się rzetelnością naukową i pasją. Cała książka jest napisana pięknym językiem. Czyta się ją z dużym zainteresowaniem, jako dzieło napisane przez świetnego znawcę tematu”. Drugi recenzent wydawniczy ks. W. Pikor taką wydał opinię o dziele: „Monografia ks. Janusza Kręciły stanowi w obszarze polskiej biblistyki absolutne *novum*. Wprawdzie podejście antropologicznokulturowe

czy socjologiczne nie jest czymś nowym w egzegezie światowej, jednakże w Polsce dopiero dzięki publikacjom ks. Kręcidły zostaje ono uprzystępnione nie tylko specjalistom ale wszystkim zainteresowanym pogłębieniem swojego rozumienia Biblii. Jest to możliwe przede wszystkim dzięki niezwyklej erudycji Autora, który z lekkością i swobodą językową przybliży czytelnikowi złożone kwestie metodologiczne tego podejścia, buduje w języku polskim terminologię właściwą tej metodologii, zaś złożone kwestie egzegetyczne wyjaśnia w sposób zrozumiały dla osób nie będących koniecznien teologami”.

Z kolei na okładce, na tzw. „plecach książki” prof. John J. Pilch, z The Odyssey Program w The John Hopkins University w Baltimore, Maryland, Stany Zjednoczone tak zarekomendował publikację: „Chcę wyrazić przekonanie, że książka ks. prof. Janusza Kręcidły, ze względu na zastosowaną metodologię oraz wnikliwość badawczą, walenie przyczyni się do tego, by pomóc polskim czytelnikom Biblii poznać i jeszcze bardziej cenić «szczerą prawdę o Jezusie» (Dei Verbum 19). Książka ta może być jednocześnie drogowskazem dla nauczycieli, kaznodziejów oraz zwykłych czytelników Pisma Świętego. Książka ta zasługuje na to, by znaleźć się w domowej bibliotece każdego czytelnika Biblii”.

Strukturę książki wyznaczają następujące części: Wstęp do serii wydawniczej „Lingua sacra. Monografie”; Słowo wstępne; Wstęp, 7 rozdziałów; Zakończenie; Wykaz skrótów; Bibliografia; Summary. W rozdziale 1. pt. „Panoramyczne spojrzenie na zagadnienie honoru i wstydu oraz prezentacja zastosowanej metody badawczej” Autor podaje „wstępną” definicję „rzeczywistości honoru i wstydu”. Skoro stanowią one „rzeczywistość” to są empirycznie weryfikowalne. Po określeniu znaczenia tych terminów ks. J. Kręcidło zwraca uwagę na honor i wstyd jako komponenty cywilizacji śródziemnomorskiej. Zastanawia się nad tymi fenomenami, obecnymi w greckiej epoce klasycznej oraz w czasach hellenistycznych i rzymskich. Przeprowadza dalej analizę honoru i wstydu w relacjach społecznych (rodzina; odniesienie: patronat – klient; publiczny i agonistyczny charakter honoru; jego specyfika w odniesieniu do mężczyzn i kobiet; jego powiązanie z łaską). W kolejnej części tego wprowadzącego rozdziału Autor skupia się na „bazowym modelu interpretacyjnym honoru i wstydu”. Wymienia jego podstawowe elementy, by dalej skoncentrować się na: honorze dziedzicznym i nabywanym; symbolach wyrażających honor, takich jak więzy krwi (pokrewieństwo) oraz imię i nazwisko (tożsamość). Omawia sposoby „wyrażania” i uznawania honoru. Wskazuje na jurydyczny kontekst honoru (tj. odniesienie tegoż do spraw sądowych). Wskazuje na kolektywistyczny (czy jest to właściwy termin? – na słowie tym ciąży *odium* języka kolektywów klasowych) wymiar honoru. Autor przeprowadza nadto analizę semantyczną terminologii Nowego Testamentu, określającej honor i wstyd.

Wszystkie kolejne rozdziały (od 2. do 7.) mają charakter studium egzegetycznego. W rozdziale 2. pt. „Honor dziedziczony przez Jezusa w ujęciu Mateuszowej Ewangelii dzieciństwa (1-2)” ks. J. Kręcidło „przywołuje” starożytnych pisarzy wypowiadających się o dziedziczeniu honoru. Przeprowadza następnie analizę rodowodu Jezusa, mając na względzie tytułowe pojęcia swojej monografii. Wypowiada się na temat narodzin

Jezusa i Jego dalszych „biograficznych” wydarzeń. Mówi o rodzicach Jezusa (*notabene* określenie „rodzice Jezusa” może sprawić dla niejednego czytelnika zakłopotanie, bowiem św. Józef traktowany jest przez tradycję i w ogóle teologię bardziej jako opiekun Jezusa niż rodzic). Autor interpretuje sny, proroctwa i znaki na niebie, wyznaczające swoistą przestrzeń znaczeniową.

Rozdział 3. pt. „Interpretacja Ośmiu błogosławieństw (Mt 5, 30-12) w perspektywie honoru i wstydu” podejmuje analizę Kazania na Górze, będącego lekcją maksymalizmu chrześcijańskiego. Ks. J. Kręcidło zauważa kierunki interpretacji tegoż „Kazania”. Koncentruje się na lekturze Mateuszowych *makaryzmów* (czyli błogosławieństw) w hermeneutycznej perspektywie honoru i wstydu. Przyjęte i utrwalone tłumaczenia poszczególnego Jezusowego „stwierdzenia” z Kazania na Górze zaczyna się od słowa: „Błogosławieni...” Ks. J. Kręcidło przekłada pierwszą frazę „Błogosławieni...” jako: „Godni czci [są]...”, czyli „Godni honoru” – E.S.

Rozdział 4. pt. „Koncepcja honoru rodziny w Ewangelii wg św. Mateusza” ukazuje Jezusa i Jego rodzinę. Wymienia następnie zasady honoru i wstydu w rodzinie uczniów Jezusa. Rodzina ta „wyraża” metaforę królestwa Bożego. Przybliża też nową koncepcję honoru, ukazaną w tej Ewangelii. Nastąpiło w niej „odwrócenie tradycyjnego modelu” (o czym niżej powiemy kilka słów). Rozdział 5. „oznaczony” jest tytułem „Próba podważenia honoru. Interpretacja Mk 11, 27-33 w perspektywie gry o honor opartej na mechanizmie «wyzwanie – odpowiedź»”. Autor ukazuje etapy tej „gry”. Omawia powody darzenia Jezusa wyjątkowym honorem. Skupia się na wyzwaniach honoru Jezusa ze strony arcykapłanów, uczonych w Piśmie i starszych. Przedstawia następnie ripostę Jezusa. Rozdział 6. pt. „Aplikacje modelu honoru i wstydu do lektury Ewangelii wg św. Łukasza” koncentruje się na honorze dziedzicznym i nabywanym przez Jezusa. Omawia sposoby wyrażania honoru.

Ostatni rozdział – 7. pt. „Honor i wstyd w Jezusowej narracji o męce i krzyżowej śmierci Jezusa (J 18-19)” skupia się wpierrw na akcie krzyżowania skazańca. Było ono w świecie grecko-rzymskim sposobem absolutnego odebrania honoru ofierze. Jezus pozbawiony całkowicie honoru (jak wydawało się oprawcom) dzielił los wszystkich kiedykolwiek skazanych na okrutną śmierć krzyżową. Elementami honoru i wstydu w narracji J 18-19, wskazanymi przez ks. J. Kręcidło są: aresztowanie Jezusa, Jego przesłuchanie przed Annaszem, zaparcie się Piotra, przesłuchanie przez Piłata (podczas którego ujawnił się królewski honor Jezusa), wywyższenie Jezusa na krzyżu oraz Jego honorowy pochówek w ogrodzie.

Osiągnięciem Autora jest zastosowanie bazowego modelu interpretacyjnego do analizy tekstów biblijnych przeprowadzonych w książce. Antropologicznokulturowy model opracowany został i zastosowany przez amerykańskiego uczonego Bruce J. Malina do interpretacji tekstów Nowego Testamentu. „Model dotyczący honoru i wstydu – konstatuje Autor w Zakończeniu – powinien być tu [w interpretacji – E.S.] traktowany jako pierwszy element znacznie bardziej rozbudowanej metodologii, która obejmuje szerokie spektrum kryteriów umożliwiających wnikliwą analizę różnych społecznych i antropologicznych aspektów cywilizacji śródziemnomorskiej” (s. 342). Autor wykazał, że Ewangelista Mateusz przedstawia wyjątkowy, dziedziczony przez

Jezusa honor. „W rodowodzie Jezusa (1, 1-17) Mateusz eksponuje – zauważa ks. J. Kręcidło – tych przodków Jezusa, którzy najbardziej godni są czci – Abrahama uznawanego za fundament tożsamości wiary biblijnego Izraela oraz Dawida, otwierającego królewską dynastię, z którą wiązano w owym czasie oczekiwania mesjańskie. Autor [Mateusz – E.S.] przekonuje w ten sposób czytelnika, że Jezus pochodzący ze społecznych nizin zasługuje na wyjątkowy honor, który dziedziczy po najbardziej znamienitych przodkach z historii biblijnego Izraela. Podkreśla także wyjątkowy honor rodziców Jezusa, wypływający stąd, że pełnienie woli Boga było dla nich najwyższą wartością” (s. 344).

Ks. J. Kręcidło na nowo odczytuje i interpretuje zapisany u Mateusza tekst Ośmiu błogosławieństw Jezusa. Tekst ten stanowi *resumé* historii całego chrześcijaństwa. Biblista zauważa natomiast u Ewangelisty Marka nową interpretację wartości w ogóle. „Uwarunkowaną wielowiekową – pisze – tradycją koncepcję rodziny, dla której honor jest najwyższą wartością, konfrontuje Marek z koncepcją duchowej rodziny Jezusa, w której On sam stanowi kryterium honorowego i wstydliwego postępowania. Autor [św. Marek – E.S.] odwraca zatem tradycyjny system wartości adresatów, przekonując, że przynależność przez wiarę w Jezusa do Jego duchowej rodziny implikuje życie według nowych kryteriów honorowego postępowania” (s. 345). Kryterium tym jest sam Jezus Chrystus. Ks. J. Kręcidło po przeprowadzeniu analizy tzw. gry o honor, ukazanej przez Marka (11, 27-33), wskazuje na wyjątkowy honor Jezusa oraz dyskredytujący honor (czyli dyshonor) przywódców religijnych biblijnego Izraela. Jezus, miał być pozbawiony honoru, by można było go skazać na śmierć. Sekwencja wydarzeń objawiło natomiast Jezusową wyjątkową godność – Jego wielki honor, w którym partycypują wszyscy Jego wyznawcy.

Autor książki odnosi antropologicznokulturowy model honoru i wstydu nie tylko do poszczególnych ewangelicznych perykop, ale i do całej Ewangelii. Zaaplikowanie metody tej do analizy tekstów ewangelicznych pozwala je na nowo odkryć. „Taka lektura Ewangelii wg św. Łukasza wyraźnie pokazała, że niemal każda jej perykopa odzwierciedla bardzo głębokie zakorzenienie autora [Łukasza – E.S.] w śródziemnomorską kulturę honoru i wstydu” (s. 347). Na uwagę zasługuje też następujące spostrzeżenie naszego biblisty: św. Łukasz „podkreśla mocno podmiotowość kobiet, których honor nie jest jedynie odbłaskiem honoru mężczyzn. W społeczności, w której świadectwu kobiety przysługiwała o wiele mniejsza wiarygodność niż świadectwu mężczyzny, to kobietom jako pierwszym została powierzona Dobra Nowina o zmarłym Chrystusie. Kobiety również dostąpiły honoru przekazania tej Nowiny apostołom i wszystkim innym” (s. 347).

Honor i wstyd... otwiera motto – może ono stanowić również cenną „pieczęć”, książkę zamykającą:

„Dlatego każdy uczony w Piśmie,
który stał się uczniem królestwa niebieskiego,
podobny jest do ojca rodziny,
który ze swego skarbcza wydobywa rzeczy nowe i stare” (Mt 3, 52)